

Marijan Cipra (22. 8. 1940. – 2. 5. 2008.)

Dana 2. svibnja 2008. umro je u Zagrebu od teške bolesti jedan od najosebujnijih i najizvornijih hrvatskih filozofa – Marijan Cipra. Rođen je 22. kolovoza 1940. u Zagrebu, kao jedino dijete čuvenoga hrvatskoga skladatelja Mila Cipre i Perke Cipra, rođ. Hondl. Po očevoj i po majčinoj strani, Marijan Cipra potomak je znamenitih predaka kao što su još filolog Armin Pavić, fizičar Stanko Hondl, oba nekadašnji rektori Zagrebačkoga sveučilišta, i jezikoslovac Franjo Cipra.

Klasično je obrazovanje Cipra stekao na zagrebačkoj Klasičnoj gimnaziji, a filozofiju i komparativnu književnost studirao je i 1964. godine diplomirao na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Na istome fakultetu godine 1964. postaje asistentom na Katedri za povijest filozofije, koje je nositelj Vladimir Filipović. Doktorirao je 25. lipnja 1975. na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, obranivši disertaciju pod naslovom *Metamorfoze metafizike* (predsjednik povjerenstva Vladimir Filipović, članovi Branko Bošnjak i Danilo Pejović). Mnogi se studenti filozofije iz sedamdesetih sigurno sjećaju dvaju debelih svezaka njegove disertacije (ukupno preko 750 tipkanih stranica) koje je Cipra donosio sa sobom na nastavu. Disertacija je objavljena kao knjiga 1978. godine (Čakovec: Zrinski), te u drugome izdanju 1999. godine (Zagreb: Matica hrvatska). Kad govorimo o nastavi, spomenimo kako su izvanredna sposobnost povezivanja i usustavljivanja, uočavanja bitnoga i karakterističnoga, brzina uma i veliko znanje, bile Ciprine osobine kojima je privlačio velik broj studenata na svoje seminare.

Metamorfoze metafizike jedno je od najbogatijih, najljepših i najinspirativnijih hrvatskih filozofskih djela, i, može se reći, ne samo hrvatskih. To je djelo potpuno otvoreno za svaki nejednostran, nedogmatski pristup, otvarajući poveznice iz filozofije, uz ostalo, i prema teologiji i religiji, prema prirodnim znanostima i logici (čak prema marksizmu, kojemu u napomenama nudi nove mogućnosti unutrašnje preobrazbe).

Sada kada možemo imati cjelinu Ciprina života i djela pred očima, lako uočavamo da *Metamorfoze metafizike* pripadaju doslovnoj središnjoj točki, osi simetrije, njegova života, koja pada u 1974. godinu. Glavni rezultat *Metamorfoza* jest Ciprina filozofija vremena i njezina primjena na povijest filozofije. Prema Ciprinoj moderno-aristotelovskoj teoriji vremena, trenutak sada (koji je izjednačen s individualnim ja, *Metamorforze*, 1. izd., str. 258, 262) dijeli i ujedno spaja prošlost i budućnost, i to tako da je trenutak sada upravo os simetrije prošlosti i budućnosti. U budućnosti se ne zbiva bilo što i bilo kako, nego, oslobađajući se prošlosti, bivanje odslikava prošlost, budućnost je »preoblikovana određena prošlost«. Dosljedno, budućnost je za Cipru čak stvarnost (ne, primjerice, utopija), jer bivanje, koje se stalno kreće prema naprijed, ima pred sobom samo budućnost (prošlosti kao takve više nema, a *sada* je samo mogućnost). No, to nije determinizam, jer je odslikavanje prošlosti u budućnost

posredovano individualnim slobodnim izborom *ja sada*, štoviše *temporalna diferencija* prošlosti i budućnosti »dublja je i iskonskija« od razlike esencije i egzistencije, i podvrgnuta su joj sva bića osim najvišega. Za najviše biće, koje je bitak sam, čitava prošlost i njoj simetrično položena budućnost padaju u jedno, u vječnost. Ta je teorija vremena međutim samo krajnji rezultat koji je nikao na širokoj osnovici velikoga znanja i dubinskoga unutrašnjega poznavanja, prije svega, grčke filozofije od Parmenida, Heraklita i Anaksagore, preko Sokrata, do Platona i Aristotela.

Metamorfozama metafizike neposredno prethode radovi u kojima Cipra ispituje mogućnosti duhovne spoznaje i na duhovnoj spoznaji zasnovane filozofije. To su »Kontemplacija i čin« (*Praxis*, 1970), »Antropozofija Rudolfa Steinera« (*Encyclopaedia moderna*, 1970), »Vidici jezika« (*Pitanja*, 1971), »Geneza čovjekove povijesti« (*Encyclopaedia moderna*, 1971) i »Šri Aurobindo – put integralne joge« (*Delo*, 1975). Od konca šezdesetih Cipra drži i nekoliko predavanja o srodnim temama u Beču i Baselu. U to vrijeme također prevodi *Prilog zasnivanju ontologije* Nicolaia Hartmanna.

Na samome početku karijere, prije nego što je postao asistent, Cipra je napisao tri zanimljiva mladenačka rada: »Filozofija i znanost« (*Kritika*, 1963), »Intelektualac i društveni angažman« (*Kritika*, 1963), te »Mišljenje revolucije kao revolucija mišljenja« (*Prvo radno savjetovanje studenata filozofije Jugoslavije*, Zagreb, 1964., referat održan 1962. godine). Potonji rad spominjemo jer je sintagma »mišljenje revolucije« poslije postala popularnom u hrvatskim krugovima »stvaralačkoga marksizma«, a ovdje je povezana s kritikom Marxa i marksizma zbog izostanka utemeljenja na »jednoj novoj teoriji vrijednosti«.

Koliko god se moglo činiti da bi se nakon takva opsegom i sadržajem zamašna djela kao što su *Metamorfoze*, kao i ostalih Ciprinih dotadašnjih prinosa, trebale otvoriti daljnje mogućnosti akademskoga rada i djelovanja, to se u ovome slučaju ipak nije dogodilo. Marijan Cipra bio je žrtva ideološkoga dogmatizma svoga vremena. Zbog filozofijskih pogleda neprilagođenih tada vladajućemu marksizmu (službenomu i »oporbenomu«), nije mogao ostvariti normalan put akademskoga napredovanja. Godine 1979. nije izabran u zvanje docenta, a pozitivno izvješće povjerenstva (Vladimir Filipović, predsjednik, Danilo Pejović i Vanja Sutlić, članovi), oboreno je.

Na posljednjem blok-satu koji je održao prije te odluke o neizboru, na kraju zimskoga semestra 1978/79., Cipra je komentirao negativne hipoteze Platona u dijaloga *Parmenid* (»Jedno nije«) i iz njih osvjetljavao suvremenu filozofiju i moderni nihilizam (»filozofija u preinačenome svijetu«, citirao je sintagmu W. Schulza). Možda mogu reći (u množini) da smo mi, Ciprini poštovatelji, doživjeli to predavanje kao najavu zloslutne mogućnosti da se ne dogodi ono što bi se prema svim našim najdubljim uvjerenjima moralo dogoditi, a to je Ciprin izbor za docenta – od čega smo očekivali nov prostor i nove mogućnosti za naše iniciranje i posvećivanje u ono što smo doživljavali kao istinsku i pravu filozofiju. Vrijeme je iščekivanja do napokon dočekane, negativne vijesti o izboru rezultiralo dubokim razočaranjem i velikom prazninom.

Poslije tih događaja, Cipra je 1979. godine, kao stipendist zaklade A. von Humboldta, na studijskome boravku u Freiburgu kod Heideggerova učenika Wernera Marxa, gdje se proučavao Heidegger. No stvari se, izgleda, ni tu nisu dobro poklopile. Svoje teške dojmove sa studijskoga boravka Cipra kratko opisuje na početku članka »Kao da nas samo još jedan Heidegger može spasiti?« (*Filozofska istraživanja*, 1986). Prekida studijski boravak i vraća se u Zagreb, ali ne u akademsko okruženje, nego, zbog ozbiljna pogoršanja zdravstvenoga stanja, na dugo liječenje i oporavak.

Cipra je Heideggera odavna studirao, prevodio, pisao o problemu prevode-
nja Heideggerova teksta. S druge strane, nije volio atmosferu Heideggerovih
egzistencijala i ugođaja tjeskobe, brige, straha. U jednom mi je razgovoru u
zimskome semestru 1978/79. ugođaj Heideggerova *Sein und Zeit* prisposodio
s atmosferom Bergmanova filma *Zmijsko jaje*, koji je tada igrao u kinima. Hei-
deggerovi ugođaji »radikalne konačnosti« ne ostavljaju prema Cipri nikakva
izgleda da se dosegne pravi pojam vremena i bitka. Kako će poslije napisati,
»prava tema nije bitak i vrijeme, nego bitak, vječnost, osoba i vrijeme, bez po-
sredovanja vječnosti bitak uopće ne bi dopirao do vremena« (*Misli o etici*, Za-
greb: Školska knjiga, 1999., str. 131, 132). Prvi tekst koji je Cipra objavio nakon
višegodišnje stanke, bio je upravo o Heideggeru (spomenuti članak »Kao da
nas ...«), od kojega se, s jedne strane, odvrćao, a koji ga je, s druge strane, kao
neka neizbježna determinanta, privlačio. U tom članku, što ga mnogi pamte po
osobito izravnu i otvorenu stilu, Cipra »destruira« Heideggerovu »destrukciju«
metafizike, opisujući kako Heidegger vodi filozofiju u »najdublju noć« privida
jer odustaje od istine kao »fundamentalne istote uma i bitka«.

Iz razdoblja osamdesetih (od 1985. nadalje) tu su još radovi »Put grčke filozo-
fije od Edese (484) do Toleda (1150)« (*Godišnjak za povijest filozofije*, 1986;
referat sa simpozija koncem 1985.) – prikaz sudbine grčke filozofije na izvan-
europskim putovima poslije raspada Rimskoga carstva i zatvaranja atenske
filozofske škole do povratka grčke filozofije u Europu; zatim »Schopenhauer
i njemački idealizam« (*Filozofska istraživanja*, 1988) – jedna dekonstruk-
cija i zatim pesimistična rekonstrukcija preobrazbâ njemačkoga idealizma,
uvršćavanjem Schopenhauera i E. von Hartmanna; kao i tekst o prevodenju
Heideggera (»Heidegger-Übersetzung ins Kroatische«, *Zur philosophischen
Aktualität Heideggers*, sv. 3, Frankfurt a. M., 1992., izlaganje iz 1989.) – gdje
se pokazuje kako jedan prenapregnuto svojevrstan izričaj postaje u prijevodu
ipak jezikom općega metafizičkoga mišljenja.

U to doba, nakon što je na Filozofskome fakultetu u Zagrebu 1989. godine
napokon izabran za docenta, Marijan Cipra također drži predavanja na Odsje-
ku za filozofiju, predajući na potpuno nekonvencionalan (i atraktivan) način.
Godine 1991. zbog bolesti prijevremeno odlazi u mirovinu.

Devedesetih godina Cipra sve više tematizira odnos kršćanstva i filozofije,
vjere i uma. Objavljuje članke kao što su »Bog filozofije« i »Autentično biti«
(*Filozofska istraživanja*, 1993, 1995), a zatim »Zbilja duše« te »Evolucija
religije« (*Marulić*, 1996, 1999). Većina tekstova koje devedesetih objavlju-
je u suautorstvu sa suprugom Katarinom, posvećena je stupovima kršćanske
vjere i kršćanski nadahnutoj filozofiji. To su, primjerice, »Filozofija i duh kr-
šćanstva«, »Ivanov logos«, »Sveti Pavao – suradnik Božji«, »S. Kierkegaard
– filozof kršćanske egzistencije«, »Edith Stein: konačni i vječni bitak« (u *Ma-
ruliću*, 1992, 1993, 1999.). Cipra nastavlja prethodnu suradnju s Institutom
za filozofiju u Zagrebu te kao vanjski suradnik vodi projekt pod naslovom
Filozofija i duh kršćanstva (1992.–1995.).

Radovima je iz devedesetih pripremljena Ciprina konačna, radikalna kri-
stocentrična sinteza, sadržana ponajprije u četirima knjigama: *Misli o etici*
(Zagreb, Školska knjiga, 1999.), *Temelji ontologije* (Zagreb, Školska knjiga,
2003.), *Uvod u filozofiju* (Zagreb: Školska knjiga, 2007.) i *Spoznajna teorija*
(Zagreb, Školska knjiga, 2007.). Evo na najsažetiji način nekih osnovnih ideja
tih djela. Ako jesu bića, slijedi da jest i bitak. Sam, čisti bitak temelj je svih
bića jer ona bez njega ne opstoje, i nadilazi sva bića jer je također od njih raz-
ličit. Sam je bitak slobodan (»prasloboda«) jer je apsolutan (»od svega odri-
ješen«), i stoga je osoban. Prema tome, bitak je Bog. Isus Krist utjelovljeni

je Bog u punini povijesnoga vremena, on je »put, istina i život«, i na temelju toga, uzor pravoga (kršćanskoga) života. Iz tih se sklopova otvaraju pristupi disciplinama koje se spominju u naslovima gore navedenih knjiga. A svaki problem otvoren u tim knjigama provodi se, karakteristično, uvijek iznova kroz glavne povijesnofilozofijske točke kako ih vidi Cipra.

Istaknimo da su Ciprini radovi (osobito *Metamorfoze* i *Temelji ontologije*) danas u uporabi kao literatura na hrvatskim sveučilištima, na kolegijima, primjerice, iz grčke filozofije, ontologije, teorijske filozofije i filozofijske teologije. Ktomu, valja posebno istaći i velik Ciprin prevoditeljski rad s njemačkoga na važnim djelima suvremene filozofije i fundamentalne teologije (N. Hartmann, M. Heidegger, H. Waldenfels), sve do prevođenja inspirativne i praktične kršćanske literature.

Ciprino sasvim izuzetno i duboko djelo zaokružilo se sada u možda potpuno neočekivanim pravilnostima i ljepoti. Utihnuo je jedan neizreciv život dokraja ispunjen potragom za istinom. Riječi svetoga Pavla, koje je Marijan često navodio, u ovome su trenutku posebno bliske, jer ono »sada« kad gledamo samo »u zrcalu, nejasno«, završilo je i pretvara se u »onda« kad gledamo »licem u lice«.

Srećko Kovač